

De creatie van traditie volgens Eric Hobsbawm¹

Paul Post

1. Ter inleiding

Binnen het internationale cultuurwetenschappelijke onderzoek, van sociaal-wetenschappelijke tot historische studies, komt men met een zekere regelmaat de term *invention of tradition* tegen. Dominant is het begrip inmiddels aanwezig in studies gewijd aan theorievorming rond rituelen² en studies die zich in het bijzonder bezig houden met rituele veranderingsprocessen, met omgaan met traditie en verleden, of zich richten op onderzoek naar rituelen en folklorisme of folklorisering. Vanuit deze brede context heeft *invention of tradition* inmiddels ook het liturgiewetenschappelijke erf betreden.³

Via de term *invention of tradition* of *invented tradition(s)* wordt al dan niet expliciet verwezen naar de bundel *The invention of tradition*, verschenen in

---

¹ Een sterk ingekorte en bewerkte versie van deze bijdrage zal worden gepubliceerd als: P. Post, "God kijkt niet op een vierkante meter." of Hobsbawm herlezen, in: C. van der Borgt, A. Hermans, H. Jacobs (red.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, Amsterdam 1995 (in druk). Een versie van deze bijdrage was opgenomen in het dossier van de jaarlijkse studiedag van het Landelijk Liturgiewetenschappelijk Overleg (LWO) die dit jaar in Nijmegen werd gehouden en gewijd was aan rituele theorievorming in belendende vakgebieden.

² Ik noem in dit verband slechts: C. Bell, *Ritual theory, ritual practice*, New York/Oxford 1992, met name pars 6, pp. 118ss.

³ Vgl. P. Post, Traditie gebruiken. Sint Hubertus in Muiderberg, in: M. van Uden, J. Pieper, E. Henau (red.), *Bij geloof. Over bedevaarten en andere uitingen van volksreligiositeit*, Hilversum 1991 (= UTP-Katernen 11), pp. 191-210; P. Post, Het verleden in het spel? Volksreligieuze rituelen tussen cultus en cultuur, in: *Jaarboek voor Liturgie-onderzoek 7* (1991) 79-121; met name pp. 104ss.; W. Frijhoff, Traditie en verleden. Kritische reflecties over het gebruik van verwijzingen naar vroeger, in: *Jaarboek voor Liturgie-onderzoek 7* (1991) 125-136; H. Wegman, Liturgie en lange duur, in: L. van Tongeren (red.), *Toekomst, toen en nu. Beschouwingen over de ontwikkeling en voortgang van de liturgievernieuwing*, Heeswijk-Dinther 1994 (= Liturgie in perspectief, 2), pp. 11-38, m.n. 22.

1983 onder redactie van Hobsbawm en Ranger.⁴ Direct herkent en typeert men gevallen van rituele verandering, van contextwisseling, van revitalisering vooral ook, als evenzovele voorbeelden van 'invented tradition'. Zo verbond ik voorbeelden van liturgische/rituele devotie opbloei, zoals de creatie enige jaren geleden van een Hubertusviering in Muiderberg⁵, met dit concept.

In deze bijdrage wil ik in kort bestek enkele methodologische en historiografische notities rond het gebruik van het concept *invented traditions* plaatsen.

Laat ik meteen met een stelling komen. Mijns inziens is de term, het concept 'invention of tradition' of 'invented tradition' bij nader inzien, dat wil zeggen na een herlezen van Hobsbawm, nogal verwijderd geraakt van de oorspronkelijke setting en reikwijdte. Ik zie twee dimensies aan dat verengde gebruik. Het betreft enerzijds het aspect van ontmaskering, ontmythologisering, en anderzijds dat van manipulatie van bovenaf. In beide gevallen wordt de nadruk op *invented* of *invention* gelegd en niet zozeer op traditie, ritueel, laat staan op functies en betekenissen van dit soort van *inventions*. *Invention of tradition* kreeg aldus een pejoratieve context toebedeeld en werd en wordt gebruikt om zowel de notie van mythevorming en geschiedvervalsing als die van manipulatie op te roepen. Het is niet echt, het is helemaal niet zo oud, zonder kennis van zaken wordt leentjebuurt in de historie gespeeld, men zit, zoals in de te Dokkum onlangs weer in volle 'traditionele' (?) glorie opgebloeide Bonifatiuscultus, op de verkeerde plaats, men stroomt samen rond de verkeerde bron. Velen geven ronduit toe met welk plezier ze de ontmaskeringen van 'invented traditions' door antropologen, sociologen, volkskundigen, historici en theologen lezen.⁶

Het andere aspect is dat van manipulatie; *invention of tradition* gebeurt niet zomaar, neen: planmatig wordt het gestuurd van bovenaf, de notie 'komplot' wordt opgeroepen met al dan niet verholde strategieën en agenda's.

Andere, eveneens vage en associërende vormen van toeëigening van de terminologie van Hobsbawm en Ranger, zoals het samensmelten met parallel en nauw verwant geachte begrippen als mythevorming, beeldvor-

---

⁴ E. Hobsbawm en T. Ranger (red.), *The invention of tradition*, Cambridge 1983 (= Past and Present Publications).

⁵ P. Post, *Traditie gebruiken*; P. Post, *Het verleden in het spel?*

⁶ Vgl. W. Frijhoff, *Traditie en verleden*.

ming, folklorisme/folklorisering, revitalisering, het concept musealisering etc., laat ik vooralsnog buiten beschouwing.⁷

Mijn vraag is nu: plaatsen we ons via dit brede en vrij algemene gebruik van de terminologie nu in de traditie van de bundel onder redactie van Eric Hobsbawm en Terence Ranger, of is er hier sprake van een wetenschapstheoretische *invention of tradition* (om het zojuist geschetste pejorative gebruik van de term maar even aan te houden)? Een herlezen van Hobsbawm bracht mij tot de overtuiging dat we vaak toch alleen de buitenkant van de term raken. Maar hoe zit het met de binnenkant? Ik maak er geen geheim van dat mijn herlezen van Hobsbawm voor een belangrijk deel zelfkritiek is⁸ en in belangrijke mate werd geïnspireerd door een recent boek van Catharine Bell *Ritual practice, ritual theory* waar

---

⁷ Zie voor het diffuus gebruik van de *invention [of tradition]*-terminologie in algemene zin de lange traditie van het gebruik van de *invention*-terminologie in o.a. het Frans, Duits en Engels die doorloopt tot op vandaag. Ik zie hier drie lijnen. Op de eerste plaats is er de letterlijke betekenis (*The invention of printing, of eyeglasses* etc.). Vervolgens een meer beeldend gebruik ervan (*L'invention de l'architecture Romane, du quotidien*, etc.) Een variatie hierop is weer een meer suggestief gebruik zoals met name na en op basis van de bundel van Hobsbawm en Ranger gebeurt (vgl. R. Wagner, *The invention of culture*, Chicago 1981; W. Sollors (red.), *The invention of ethnicity*, Oxford 1989; R. Bendix, *Tourism and cultural displays. Inventing traditions for whom?*, in: *Journal of American Folklore* 102,404 (1989) 131-146; Lynn Hunt (red.), *The invention of pornography. Obscenity and the origins of modernity 1500-1800*, New York 1993 (Zone-Books); P. Burke, *The invention of leisure in early modern Europe*, in: *Past and Present* 146 (1995) 136-150; zie voorts: *l'invention de l'école, de l'Europe, du social* etc. In het Nederlands geven deze drie lijnen ongeveer het terrein weer dat ligt tussen de uitersten van 'scheppen/creatie' en 'bedenken/bedenksel'. In het Duitse taalgebied wordt in etnologische kringen vaak gewerkt met een soort van drieslag van *Invention, Innovation* en *Diffusion* waarmee dan culturele veranderingsprocessen worden getypeerd. M. Gijswijt-Hofstra, spreekt in *Groniek. Historisch Tijdschrift* 124, mrt. (1994) gewijd aan 'Vaderlandse mythen', over overlap en concurrentie tussen de termen mythe(vorming), beeldvorming en 'invented tradition' (vgl. p. 35, noot 1); zeer terecht wijst ze er in haar openingsalinea over de mythe van de Nederlandse verdraagzaamheid op dat ontmythologisering niet het enige kan en mag zijn waar historici zich om moeten bekommeren: Juist ook dient er aandacht te zijn voor totstandkoming, gebruik en functies ervan (p. 35); zie hiervoor ook: P. Raedts, *De christelijke Middeleeuwen: ontstaan en gebruik van een mythe*, in: *Toespraken Academische Zitting* 1990, Katholieke Theologische Universiteit Utrecht, Utrecht 1990, pp. 17-30; omgewerkt en verrijkt met literatuurverwijzingen ook verschenen als: *De christelijke middeleeuwen als mythe*, in: *Tijdschrift voor Theologie* 30,2 (1990) 146-158. Tenslotte is het nog interessant te wijzen op het voorkomen van de term *reinvention*: S. Wright, 'Heritage' and critical history in the reinvention of mining festivals in North-east England, in: J. Boissevain (red.), *Revitalizing European rituals*, London 1992, pp. 20-42 en vooral de invloedrijke etnologische bundel: Dell Hymes (red.), *Reinventing anthropology*, New York 1969.

⁸ Vgl. Post, *Traditie gebruiken*.

het werk van Hobsbawm op een onbevangen wijze een plaats krijgt.⁹

2. Hobsbawm en *Inventing traditions*

Zelden heeft een wetenschappelijke bundel zo'n weerklank gehad als *The invention of tradition* die vanuit een door het tijdschrift *Past and Present* georganiseerd symposium verscheen in 1983 (in de serie *Past and Present Publications van de Cambridge University Press*, een jaar later gevolgd door een paperbackeditie). De bundel beleefde inmiddels vele herdrukken. Bij nader toezien is het toch vooral het aanreiken van het concept of model van *invention of tradition(s)* dat door velen op tal van plaatsen wordt herkend. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat vaak alleen het boek in het algemeen wordt aangehaald of alleen de programmatische inleiding van de hand van Hobsbawm. De overige essays worden zelden of nooit geciteerd.¹⁰

De bundel is samengesteld uit zeven essays. Hobsbawm tekende zoals gezegd voor een theoretische inleiding over het begrip *inventing traditions* en voor de laatste bijdrage over *Mass-producing traditions in Europe 1870-1914*, die naast de inleiding ook theoretisch van belang is.¹¹ De overige sterk van kwaliteit wisselende bijdragen gaan over het beroep op het verleden en traditievorming in nationale en regionale contexten van Wales, Schotland, Victoriaans India en koloniaal Afrika. De bundel ademt al met al een sterke 'Britse' atmosfeer, hoewel Hobsbawm in zijn eigen bijdragen ook Zwitserland, Duitsland en Amerika erbij betreft. Het is, denk ik, van belang deze context en vooral ook de gerichtheid op natievormingsprocessen, een thema waarmee Hobsbawm zich na zijn emeritaat in 1982 in toenemende mate mee bezighield, in het oog te houden. Het is gerecht-

---

⁹ C. Bell, *Ritual theory, ritual practice*, New York/Oxford 1992, met name pars 6, pp. 118ss. Overigens spelt zij, zoals vele anderen, Hobsbawm consequent als Hobsbawn.

¹⁰ Hobsbawm en Ranger (red.), *The invention of tradition*. Inhoud: E. Hobsbawm, Introduction: inventing traditions, pp. 1-14; H. Trevor-Roper, The invention of tradition: the Highland tradition of Scotland, pp. 15-42; P. Morgan, From a death to a view: the hunt for the Welsh past in the Romantic period, pp. 43-100; D. Cannadine, The context, performance and meaning of ritual: the British monarchy and the 'the invention of tradition', c. 1820-1977, pp. 101-164; B.S. Cohn, Representing authority in Victorian India, pp. 165-210; T. Ranger, The invention of tradition in Colonial Africa, pp. 211-262; E. Hobsbawm, Mass-producing traditions: Europe, 1870-1914, pp. 263-308.

¹¹ Hobsbawm, Mass-producing traditions, pp. 263-308; vgl. met name vragen en perspectieven sub IV, pp. 303ss.

vaardigd bij een nader toezien op gebruik en achtergrond van het concept van *invention of tradition* alle aandacht in eerste instantie te richten op de figuur van Hobsbawm, hij zette immers de koers van de bundel uit en werkte het begrip *invention of tradition* theoretisch nader uit.

Eric Hobsbawm

Het is op het eerste gezicht toch enigszins verrassend te noemen dat het concept *invention of tradition(s)* nu juist verbonden is geraakt met de figuur van de Britse historicus Eric John Ernest Hobsbawm (geboren 1917).¹² Overzien we namelijk zijn rijke oeuvre (een bibliografisch overzicht omvat in 1982 al 31 bladzijden en het landelijke PICA-bestand bevatte bij raadpleging in het voorjaar van 1994 al 126 records! Zie voorts onze bijlage), dan kunnen we toch niet anders dan opmerken dat bedoelde bundel uit 1983 op het eerste gezicht toch enigszins geïsoleerd staat in zijn werk. Hobsbawm is namelijk een autoriteit op het terrein van de economische en sociale geschiedenis, en wordt beschouwd als groot kenner van revolutionaire bewegingen in het algemeen en van het marxisme in het bijzonder.

Hij specialiseerde zich na een thesis over het Fabianisme (1950)¹³ aan het King's College te Cambridge in de geschiedenis van revolutionaire en sociale bewegingen, met name in de negentiende eeuw. Thema's in zijn werk die steeds terugkeren zijn onder andere: revolutionaire bewegingen en banditisme, geschiedenis van het marxisme, arbeidersbewegingen, industriële revolutie, feodalisme, anarchisme, natievorming en ook nationalisme en groepsidentiteiten. Officiële en de zogenoemde 'unofficial history' hebben steeds beide zijn aandacht.

Zijn werk kent een aantal krachtlijnen die we terug kunnen vinden in de rubricering van het bibliografische overzicht dat McClelland samenstelde voor de periode tot april 1982.¹⁴

Er is allereerst en vooral de stroom van grootschalige synthetiserende projecten steeds uitmondend in al dan niet meerdelige overzichts- en

---

¹² Het is onmogelijk hier een volledig biografisch en bibliografisch overzicht met betrekking tot Eric Hobsbawm te geven. In een bijlage worden enige data bijeengebracht. In het vervolg wordt voor de volledige bibliografische gegevens van het werk van Hobsbawm steeds naar de bijlage verwezen.

¹³ Thesis: *Fabianism and the Fabians (1884-1919)*, Cambridge 1950.

¹⁴ Zie de bijlage met aantallen publikaties.

standaardwerken. Aldus behandelde hij de periode van 1789 tot 1914 in drie kloeke 'Age'-delen, veel vertaald en herdrukt en in (wetenschappelijk) onderwijs tot de dag van vandaag veel gebruikt.¹⁵ Met name zijn standaardwerk over Europese revoluties verdient hier vermelding.¹⁶

Daarnaast worden in monografieën bepaalde elementen uitgewerkt uit de economische en sociale geschiedenis. Groot-Brittannië (het koninkrijk!) in de negentiende en twintigste eeuw en de zogenoemde *unofficial history* staan hierbij centraal (*Primitive rebels*, 1959; *Bandits*, 1969).

Ten derde zijn er vaak zeer geëngageerde politieke essays en lezingen. Zoals in de jaren zeventig het Italiaanse communisme zijn belangstelling heeft, is hij nu betrokken bij veranderingen in Midden- en Oost-Europa.¹⁷

Ten vierde zijn er de bundels, lezingen en essays over (deel)thema's die hij vanuit bovenstaande hoofdlijnen vaak via lezingen, seminars en workshops verkent. Gedacht moet dan onder andere worden aan: lichaamscultuur, seksualiteit, agrarische geschiedenis en met name ook in de periode van *Invention of tradition*: natievorming en nationalisme en daarmee samenhangende rituele processen (hoewel dat thema van natievorming ook als een van zijn hoofdthema's gerekend kan en mag wor-

---

¹⁵ *The age of revolution* (1962); *The age of capital* (1975); *The age of empire* (1987); 'klassiekers' zijn: *Primitive rebels* (1959); *Labouring men* (1964); *Bandits* (1969); *Revolutionaries* (1973); *Nations and nationalism* (1990). Zie voorts de bijlage.

¹⁶ Vgl. *De revoluties* (vertaling van *The age of revolutions*). Meulenhoff Geschiedenis van de beschavingen, Amsterdam 1963.

¹⁷ Vgl. het grote project rond de geschiedenis van het marxisme vanuit Italië: *Storia del marxismo*, Torino 1978ss.-1982 (Engelse edities: Brighton en Bloomington (Indiana UP)) I-V. Zie ook: *Het Italiaanse communisme* (1976). Zie in dit verband ook zijn betrokkenheid bij *History Workshop* waar niet alleen 'innovatieve' historici maar vooral ook geëngageerde (socialistische en feministische) onderzoekers een platform zochten en vonden. Inmiddels is *the History Workshop* (in 1982 veranderde het tijdschrift van een *Journal for socialist historians in a journal of socialist and feminist historians*) uitgegroeid tot een gerenommeerd historisch tijdschrift uitgegeven door de Oxford University Press dat inmiddels toe is aan de 37ste jaargang. Voor het engagement met Midden- en Oost-Europa zie onder; met het oog op deze laatste betrokkenheid verwijst Hobsbawm in een lezing gehouden in 1993 naar zijn eigen biografie: "...hoewel ik een in Engeland geboren Britse burger van de tweede generatie ben, ben ik ook een midden-Europeaan. Als jood ben ik zelfs een karakteristieke deelgenoot aan de middeneuropese diaspora. Mijn grootvader kwam via Warschau naar Londen. Mijn moeder was afkomstig uit Wenen - net als mijn vrouw die nu overigens beter Italiaans dan Duits spreekt. De moeder van mijn vrouw sprak als klein meisje Hongaars en haar ouders hadden onder de oude monarchie enige tijd een winkel in Mostar in Herzegovina." (= citaat uit de opening van een lezing gehouden in Boedapest bij de opening van de nieuwe universiteit van Midden-Europa aldaar. Vgl. Forum-pagina *De Volkskrant* 4.12.1993).

den).¹⁸

Enige studies over muziek, met name de jazz, lijken min of meer apart te staan zoals moge blijken uit het feit dat hij zich in de belangrijkste publikatie op dit terrein bediende van het pseudoniem Francis Newton.¹⁹

Er is al met al in zijn werk een zekere ontwikkeling zichtbaar van economische naar sociale geschiedenis. Hoewel zijn werk zich niet kenmerkt door een uitbundige en expliciete belangstelling voor theorie en methode, een bekende trek van de Angelsaksische geschiedbeoefening, valt op hoe toch met een zekere regelmaat in zijn oeuvre wordt gereflecteerd op methodologische en historiografische aspecten.²⁰ Ook valt op dat hij in werk dat niet direct een sociaal-economisch stempel draagt met een zekere graagte cijfermateriaal inbrengt zoals bijvoorbeeld blijkt uit het slotartikel van de *Invention of tradition*-bundel.²¹

Vanuit deze achtergrond bezien lijkt de bundel die hij samen met Ranger componeerde enigszins aan de rand van zijn werk te staan. Ik zou deze indruk evenwel enigermate willen relativeren zoals ook al uit de titel moge blijken van de tweede feestbundel die hij in 1984 kreeg aangeboden: *The power of the past*. Er bestaat namelijk via de notie van (de functie van) het omgaan met het verleden en het beroep op traditie wel degelijk een connectie met de economische en sociaal-historische hoofdstroom in het werk van Hobsbawm, en met de al genoemde (deel)thema's als verandings/revolutie-bewegingen, natievorming, nationalisme en identiteit.²² Bijzondere aandacht wil ik in dit verband vragen voor een conferentie die *Past and Present* in 1970 organiseerde over "The sense of the past and

---

¹⁸ Vgl. *Nations and nationalism since 1780* (1990).

¹⁹ Cf. 'Francis Newton' (E.J. Hobsbawm), *The Jazz scene*, London 1989 (oorspr. 1959, 1961); in 1993 onder eigen naam herdrukt.

²⁰ Zie bijvoorbeeld: From social history to the history of society, in: *Daedalus* 100 (1971) 20-45 en: The social function of the past: some questions, in: *Past and Present* 55 (1972) 3-17. Vaak gebeurde dit reflecteren op methode van de geschiedbeoefening indirect door te reageren op nieuwe ontwikkelingen en boeken. Zo ging hij bijvoorbeeld in op de ideeën van de *Annales*. Zie de bijlage, de eerste rubriek van McClelland.

²¹ Vgl. Hobsbawm, Mass-producing traditions, met cijfermateriaal rond o.a. sport, postzegels (Table 1 p. 281: 'Historical stamps before 1914'; n.b: een zelfde soort postzegelvoorbeeld fungeert ook bij Frijhoff in zijn essay: Traditie en verleden, pp. 128s.). Zie voor deze kwantificerende notie ook Hobsbawm, Mass-producing traditions, pp. 294.296.298.

²² Vgl. *Nations and nationalism since 1780* (1990) en *The social function of the past* (1972), en de bijlage.

history". Hobsbawm presenteerde daar een paper over de sociale functie van het verleden. In dit twee jaar later in *Past and Present* gepubliceerde paper liggen mijns inziens de hoofdlijnen van hetgeen hij meer dan tien later onder de noemer *invention of tradition* samen zou brengen, besloten. Het zou beslist de moeite waard zijn dit paper, waarin de term 'traditie' nauwelijks nog een rol speelt²³, naast de bijdragen van Hobsbawm aan de bundel van 1983 te leggen en bijvoorbeeld te bezien hoe in 1970/1972 in de context van vragen en notities over sociale veranderingsprocessen en het beroep op het verleden, via de trias van *innovation*, *restoration* en *fabricated history* wortels liggen van het gedachtengoed dat hij later zal samenbrengen rond het concept *invention of tradition*.²⁴ In dit kader kan ik het echter slechts bij deze verwijzing en oproep laten.

Hobsbawm staat in de traditie van de Angelsaksische 'social history' zoals die onder andere vanuit Oxford en Cambridge rond het tijdschrift *Past and Present* gestalte kreeg en krijgt. Elders trachtte ik in een geheel ander verband een schets van deze traditie te geven via de figuur van John Bossy.²⁵ Ik zie onmiskenbare parallellen tussen Hobsbawm en Bossy: afgezien van het belangrijke podium van het invloedrijke tijdschrift *Past and Present* denk ik dan aan de grote synthetiserende kracht (zie Bossy's grote werk over de geschiedenis van het Engelse katholicisme²⁶), de breedte en het innovatieve karakter van het oeuvre, maar ook het ten volle geworteld zijn en blijven in de Angelsaksische onderzoekstraditie. Men zoekt tevergeefs een grote (expliciete) inter- of multidisciplinariteit bij Hobsbawm. Een blik in zijn notenapparaat is hiervoor voldoende. Dit spreekt des te meer wanneer we beseffen dat de bundel *The invention of tradition* verscheen op het moment dat in de Duitse cultuurwetenschap het

---

²³ In *The social function of the past* (1972) wordt 'tradition' en 'traditional' vooral gebruikt als typering van samenlevingsvormen; vgl. 'tradition-bounded and ritualized societies', of 'traditional society'. Zie vooral pp. 4s.

²⁴ Vgl. *The social function of the past* (1972), met name sub II (pp. 6ss.) en III (pp. 10ss.).

²⁵ P. Post, John Bossy and the study of liturgy, in: Ch. Caspers en M. Schneiders (red.), *Omnes circumstantes: contributions towards a history of the role of the people in the liturgy: presented to Herman Wegman*, Kampen 1990, pp. 31-50; P. Post, Sociale geschiedenis en het christendom volgens John Bossy. Enkele notities naar aanleiding van J. Bossy, *Christianity in the West 1400-1700*, in: *Volkskundig Bulletin. Tijdschrift voor Nederlandse cultuurwetenschap* 16,2 (1990) 203-210.

²⁶ Vgl. J. Bossy, *The English Catholic community, 1570-1840*, London 1975, 1979 (2e ed.).

debat rond het zogenoemde 'folklorisme', oftewel cultuur in het spanningsveld van traditie en moderniteit, in alle hevigheid werd gevoerd.²⁷ Slechts één oudere volkskundige studie (van Braun uit 1965) wordt in dit verband door Hobsbawm aangehaald.²⁸

Hoewel hij, zoals al aangegeven is in 1970/1972 het terrein al enigszins verkende, betreedt hij vanuit een enorme belesenheid en kennis van de periode (achttiende, negentiende en begin twintigste eeuw) een toch relatief nieuw terrein, zoals elders het onderzoeksterrein van iconografie en *gender* bijvoorbeeld²⁹. In dit geval richt hij zich onder andere op rituelen en symboliek en raakt daarbij dus het terrein van de 'ritual studies' met sleutelbegrippen als traditie, continuïteit en verandering, zoals die onder andere in bepaalde segmenten van de sociale wetenschappen vorm kreeg.³⁰

Het interessante van de bundel is voorts dat Hobsbawm ruimte uittrekt voor theoretische en programmatische passages, en ook voor een balans vanuit uitgevoerde peilingen. Er wordt niet volstaan met een exemplarische studie of een obligaate korte in- en uitleiding. Neen, hoewel tal kritische notities hier mogelijk zijn (zie onder), worden (tot op zekere hoogte) gehanteerde begrippen omschreven en resultaten geëxpliciteerd, toegelicht, en worden wegen voor nader onderzoek aangegeven. Ook wordt expliciet aangegeven waarom het thema van *invented traditions* van belang is voor historisch onderzoek, een expliciete legitimatie van de

---

²⁷ Van de omvangrijke literatuur betreffende folklorisme/folklorisering, revitalisering e.d. noem ik hier slechts: A. Salomonsson, Some thoughts on the concept of revitalization, in: *Ethnologia Scandinavica* (1984) 34-47; H. Bausinger, Tradition und Modernisierung, in: *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 87,1-2 (1991) 5-14; K. Köstlin, Folklorismus und Modernisierung, in: *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 87,1-2 (1991) 46-66; H. Bausinger, Da capo: Folklorismus, in: A. Lehmann en A. Kuntz (red.), *Sichtweisen der Volkskunde. Lebensformen*, 3, Berlin/Hamburg 1988, pp. 321-328; P. Assion, Historismus, Traditionalismus, Folklorismus. Zur musealisierenden Tendenz der Gegenwartskultur, in: U. Jeggle e.a. (red.), *Volkskultur in der Moderne*, Reinbek 1986, pp. 351-362; J. van der Kooij, Folklore - volkskunde - folklorisme, in: *Volkscultuur. Tijdschrift over tradities en tijdverschijnselen* 7,1 (1990) 69-96; P. Nissen, *De folklorisering van het onalledaagse*, Tilburg 1994 (= inaugurele rede); P. Post, *Ritueel landschap: over liturgie-buiten*, Tilburg 1995 (= inaugurele rede).

²⁸ R. Braun, *Sozialer und kultureller Wandel in einem ländlichem Industriegebiet im 19. und 20. Jahrhundert*, Zürich 1965. Zie: Hobsbawm, Introduction, pp. 6s.

²⁹ Vgl. bijv. *Sexe, symboles, vêtements et socialisme* (1978).

³⁰ Denk in de context van het werk van Hobsbawm met name aan Durkheim, Van Gennep, Turner.

themastelling.³¹ Ik doel dan niet alleen op de *Introduction* van de bundel, maar ook op het laatste artikel van de bundel over *Mass-producing traditions* (met name dan sub IV).

Wat tot slot opvalt in de bijdrage van Hobsbawm is het aspect van voorlopigheid dat opklinkt uit de bundel; de bundel lijkt vooral bedoeld als een aanzet tot verder onderzoek: "In any case, the object of this book is to encourage the study of a relatively new subject, and any pretence to treat it other than in a tentative manner would be out of place."³² Belangrijk acht hij de noodzaak tot inter- of multidisciplinair werken: "Finally, the study of the invention of tradition is interdisciplinary. It is a field of study which brings together historians, social anthropologists and a variety of other workers in the human sciences, and cannot adequately be pursued without such collaboration."³³ Het is overigens in dit verband interessant te zien hoe enerzijds Hobsbawm zich vaak onthand voelt om bepaalde thema's te benaderen. Zo toont hij zich jaloers op de al genoemde Rudolf Braun die een door hem briljant genoemde studie over het Zwitserse nationalisme schreef (Braun genoot een opleiding in de volkskunde³⁴) en kijkt hij op een speciale wijze aan tegen vakken zoals kunstgeschiedenis, antropologie en ook liturgiewetenschap. Het is duidelijk een positie van grote afstand: "The difficulty is not only one of sources but also of techniques, though there are available both esoteric (sic [PP]) disciplines specializing in symbolism and ritual, such as heraldry and the study of liturgy, as well as Warburgian historic disciplines for the study of such objects. Unfortunately neither are usually familiar to historians of the industrial era."³⁵

Ritueel, traditie en identiteit

Zien we nu nader toe op het theoretisch kader van het concept van *inventing traditions*, dan staan er tegen de achtergrond van omgaan met

---

³¹ Hobsbawm, *Introduction*, pp. 12ss.

³² Hobsbawm, *Mass-producing traditions*, p. 303.

³³ Hobsbawm, *Introduction*, p. 14. Zie ook p. 4 en elders.

³⁴ Hobsbawm, *Introduction*, pp. 6s. naar aanleiding van de al genoemde studie van Braun.

³⁵ Hobsbawm, *Introduction*, p. 4.

het verleden en het beroep op vroeger ('material from the past', 'ancient materials') drie begrippen in nauwe samenhang centraal: ritueel, traditie en identiteit.

Het (relatief) nieuwe, het belangrijke in de bundel is op de eerste plaats de aandacht voor en de benadering van culturele processen via met name rituelen: "Inventing traditions, it is assumed here, is essentially a process of formalization and ritualization, characterized by reference to the past, if only by imposing repetition. The actual process of creating such ritual and symbolic complexes has not been adequately studied by historians."³⁶ Nu is dat heuristisch principe inmiddels bij historici en andere cultuurwetenschappers gemeengoed geworden en heeft terecht op tal van plaatsen het inzicht post gevat dat het ritueel bij uitstek geschikt is om cultuur te benaderen.

Hobsbawm analyseert en problematiseert verleden cultuur via ritualiseringsprocessen en heeft daarbij met name oog voor de historische dimensie van rituele activiteiten. In essentie gaat het hem om de constructie van traditie. Ik zou er dan ook voor willen pleiten 'inventing' vooralsnog door het neutralere 'construction' of 'creation' te vervangen, termen die Hobsbawm overigens ook zelf in dit verband naast 'innovatie' zelf herhaaldelijk hanteert. Via deze rituele benadering plaatst Hobsbawm zich in een lange traditie van theoretische reflecties van sociaal-wetenschappelijke en godsdienstwetenschappelijke 'ritual studies' waarin vooral het thema van continuïteit en verandering centraal staat.

Via ritueel komen traditie en het spanningsveld van continuïteit en verandering in het vizier. Enerzijds is er de dimensie van continuïteit die mensen in hun ritueel handelen richting en houvast geeft, maar anderzijds is er verandering: tradities veranderen van structuur en van interpretatie en het is met name interessant te zien hoe die veranderingsdimensie vaak door de betrokkenen zelf niet wordt onderkend of zelfs wordt ontkend.

Hobsbawm plaatst zich nu via het begrippenpaar van ritueel en traditie in een zeer bepaalde wetenschapstheoretische context waarin twee grote hoofdstromen kunnen worden onderscheiden. Er is allereerst de lijn die er van uit gaat dat binnen cultuur of culturele systemen 'traditie' datgene is dat niet verandert. Daarnaast is er de lijn die stelt dat er in traditie als het ware sprake is van een innerlijk conflict: in traditie komen steeds verandering en continuïteit samen (vgl. het werk van J.C. Heesterman (1985) met

---

³⁶ Hobsbawm, Introduction, p. 4.

de in dit verband veelzeggende titel: *The inner conflict of tradition*)³⁷. Hier wordt traditie verstaan als een paradox: enerzijds is er tijdloze orde, onveranderlijke, vastgelegde structuur, en anderzijds de veranderende context die de traditie steeds dwingt tot aanpassingen en compromissen. Hobsbawm moeten we in de eerste vrij behoudende klassieke stroom plaatsen, hij is hier in zijn opstelling ten aanzien van traditie 'traditioneel'. Voor Hobsbawm (en het zou interessant zijn na te gaan of en in hoeverre dit ook geldt voor zijn medeauteurs) is traditie 'a set of fixed activities and values', geërfd en overgedragen vanuit het verleden. De contextuele dimensie, de verandering, brengt hij in door 'traditie' nadrukkelijk te onderscheiden van 'custom'.³⁸ Ik geef hier nu geen uiteenzetting over het verschil tussen *tradition* en *custom*, en wijs er slechts op hoe geheel in een 'traditioneel' spoor binnen *ritual studies* en de etnologie *custom* met orale cultuur en *tradition* met schrift en literaire cultuur wordt verbonden. *Custom* is flexibel en pragmatisch, terwijl traditie, vooral verankerd in literaire cultuur, eerder onveranderlijk is en wordt gedragen en bepaald door vaak onpragmatische conventies en routine. Hobsbawm hanteert hier de vergelijking met het ritueel van de (Engelse) rechtspraak: *custom* is dat wat rechters doen, traditie is de pruik, de mantel en de andere formele parafernalia en rituele praktijken die het feitelijke rechtspreken omringen.³⁹ Hij sluit hier aan bij oudere en inmiddels toch grotendeels achterhaalde (etnologische) studies met betrekking tot de orale en schriftelijke dimensie van cultuur. Aldus ontmoeten we in 1983 bij Hobsbawm de belangrijke onderliggende antithese van *literate tradition* en *oral custom*.

Afgezien van nu gedateerde wetenschapstheoretische contexten is er bij Hobsbawm een dubbel inzicht. Allereerst kan ritueel worden beschouwd als een min of meer vaste uitdrukking van traditie of *custom*, en vervolgens wordt binnen het ritueel steeds ingespeeld op veranderende omstandigheden.

Het belangrijke en het nieuwe bij Hobsbawm is nu dat hij als historicus in de bundel de manier waarop in rituelen feitelijk óf *fixed traditions* óf *flexible customs* worden geconstrueerd als uitgangspunt neemt. De bundel krijgt

---

³⁷ J.C. Heesterman *The inner conflict of tradition*, Chicago 1985; vgl. Bell, *Ritual theory*, pp. 119s.

³⁸ Vgl. recent: J.P. Berkey, Tradition, innovation and the social construction of knowledge in the Medieval Islamic Near East, in: *Past and Present* 146 (1995) 38-65, waar op pp. 47-50 Hobsbawm's onderscheid tussen *tradition* and *custom* wordt overgenomen.

³⁹ Hobsbawm, Introduction, pp. 2ss.

hiermee ook een belangrijke comparatieve en multidisciplinaire dimensie. Via casussen, zoals gezegd meestal in negentiende- en twintigste-eeuws Groot-Brittannië of ook in de Verenigde Staten, Duitsland of Frankrijk gesitueerd, wordt in beeld gebracht en geanalyseerd hoe 'ritual invents tradition', hoe in wisselende historische contexten een soort van gelegiti-meerde continuïteit met het verleden wordt geschapen om inderdaad 'tradition' als 'fixed' te ervaren. Juist in die vastheid en onveranderlijkheid, in die vaste band met het verleden die wordt gezocht, geconstrueerd en gekoesterd, ligt de kracht en macht van traditie.

Aldus onderzoekt Hobsbawm de culturele constructie van geschiedenis en is hij niet bezig met ontmaskeringen van verzonnen verleden of met het blootleggen van manipulaties, maar met onderzoek naar de constructie, creatie of innovatie van tradities.⁴⁰

In heuristisch opzicht legt Hobsbawm hierbij overigens een aantal duidelijke accenten. De aanvankelijk door hem aangekondigde brede inzet wordt toegesneden door 'in te zoomen' op het creatieproces van tradities zelf en niet op wat er daarna mee gebeurt (vgl. de kans van 'overleven', definitieve vestiging of verdwijning). Twee citaten mogen dit aangeven:

"The term 'invented tradition' is used in a broad, but not imprecise sense. It concludes both 'traditions' actually invented, constructed and formally instituted and those emerging in a less easily traceable manner within a brief and dateable period - a matter of a few years perhaps - and establishing themselves with great rapidity."⁴¹

"It is evident that not all of them (cf. 'traditions' [PP]) are equally permanent, but it is their appearance and establishment rather than their chances of survival which are our primary concern."⁴²

Ook interesseert hij zich niet zo zeer voor adaptatieprocessen waarbij oude modellen gehanteerd worden voor nieuwe doeleinden, ofschoon deze processen toch beschouwd kunnen worden als voorbeelden van innovaties en strikt genomen ook onder de eerder aangereikte omschrijving van *invented tradition* vallen. Ook hier past een kort citaat:

---

⁴⁰ Het is in dit verband overigens interessant te zien hoe Hobsbawm en de andere auteurs in de bundel zeer diffuus omgaan met de terminologie rond *inventing traditions*. Er wordt met aanhalingstekens gewerkt, er worden tal van adjectieven gebruikt om de term in bepaalde situaties een bepaalde lading te geven (*genuine* bijvoorbeeld, of *fixed*), maar ook worden allerlei pendanten geïntroduceerd zoals door Hobsbawm: creatie, innovatie, constructie, en in specifieke gevallen als de veranderingen centraal staan: *appropriation*.

⁴¹ Hobsbawm, Introduction, p. 1.

⁴² Hobsbawm, Introduction, p.1.

" 'Invented tradition' is taken to mean a set of practices, normally governed by overtly or tacitly accepted rules and of a ritual or symbolic nature, which seek to inculcate certain values and norms of behaviour by repetition, which automatically implies continuity with the past."⁴³ Eerder gaat zijn belangstelling uit naar nieuwe typen 'nieuw gemaakt' voor nieuwe situaties: "More interesting, from our point of view, is the use of ancient materials to construct invented traditions of a novel type for quite novel purposes."⁴⁴ Tot slot richt hij zich vooral op de periode vanaf de industriële revolutie.⁴⁵

Dat construeren van traditie blijkt vervolgens een uiterst complex proces te zijn. Tal van elementen, taal, autoriteiten, vele belangen en met name ook functies zijn hier letterlijk in het spel. Boven alles stelt Hobsbawm dat bij constructie van traditie de functionele en rituele dimensie van afbakenen, van profileren van groepsidentiteit centraal staat. Via ritueel en daarin geconstrueerde tradities wordt identiteit gecreëerd, gevierd en uitgedragen. We kunnen dan ook zondermeer zeggen dat het werk van Hobsbawm scharniert rond de constructie van identiteiten. Interessant is hierbij te zien hoe hij zich ook bedient van een inmiddels via De Certeau, Chartier en anderen populair of misschien al modieus geworden begrip: 'appropriation' of toeëigening.⁴⁶ De identiteit wordt gecreëerd door zich collectieve beelden van het verleden toe te eigenen en aldus het zogenoemde 'gezaghebbende precedent' te construeren. Dat is een constant proces, een voortdurend creatief proces van productie en reproductie, juist ook omdat het gaat om rituelen die steeds opnieuw gevierd, gepresenteerd en dus geherinterpreteerd dienen te worden (vgl. hier de belangrijke notie

---

⁴³ Hobsbawm, Introduction, p. 1.

⁴⁴ Hobsbawm, Introduction, p. 6.

⁴⁵ Hobsbawm, Introduction, pp. 9ss.

⁴⁶ Vgl. algemeen voor het gebruik van 'toeëigening' in de cultuurwetenschap: M. de Certeau, *The practice of everyday life*, Berkeley 1984; R. Chartier, *Cultural history between practices and representations*, Cambridge 1988; P. Burke, *History and social theory*, Cambridge 1992, pp. 97s.; G. Rooijackers, Opereren op het snijvlak van culturen: middelaars en media in Zuid-Nederland, in: P. te Boekhorst, P. Burke en W. Frijhoff (red.), *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850*, Meppel/Amsterdam/Heerlen 1992, pp. 254-283.

van *ritual and performance*)⁴⁷. Hobsbawm richt zijn aandacht bij identiteiten met name op publieke rituelen via welke regio's en naties hun vaak nieuwe identiteiten construeren.⁴⁸ Juist in deze context komt zijn zeer toegesneden invulling van *fixed tradition* tot haar recht en gaat hij op zoek naar de functies van de nieuw gecreëerde tradities. In de context van het door hem zelf onderzochte nationalisme ziet hij die zowel op een sociaal als op een politiek vlak liggen.⁴⁹

Langs deze (om)weg komt ook Hobsbawm ondanks zijn statische traditie-opvatting uit bij de voortdurende dynamiek en verandering van rituele repertoires; ook het beroep op het verleden moet steeds effectief gemaakt worden en dat gebeurt door voortdurende innovaties en toeëigeningen.

3. Balans

Tot zover mijn herlezing van Hobsbawm. Alvorens nog kort een meer recente positie van Hobsbawm die indirect de kwestie van *inventing traditions* raakt aan de orde te stellen, zou ik bij wijze van balans eerst enkele aspecten van de toch zeer welomschreven en contextueel bepaalde invulling van deze bakermat van het model *invention of tradition(s)* op een rij willen zetten.

- Allereerst is er het mijns inziens niet onbelangrijke inzicht dat tot op zekere hoogte in oorsprong 'inventing traditions' gelijk kan worden gesteld aan constructie, creatie en innovatie (waarbij de nadruk op 'nieuw' ligt!) van traditie(s), en hoe niet allereerst het element van verzinnen, ontmaskeren (van 'mythevorming'), authenticiteit of manipulatie ingebracht wordt. Het gaat niet primair om een model dat ons in staat stelt het 'traditiegehalte' te meten, hoewel er door Hobsbawm wel herhaalbaarlijk een onderscheid wordt gemaakt tussen *genuine* en *invented traditions*

---

⁴⁷ Zie voor dit in de *ritual studies* zo belangrijke punt van de zogenoemde performantie: Bell, *Ritual theory*, pp. 123s.; vgl. 37ss.; vgl. ook in de bundel van Hobsbawm en Ranger zelf expliciet: D. Cannadine, *The context, performance and meaning of ritual: the British monarchy and the 'the invention of tradition', c. 1820-1977*, pp. 101-164. Voorts: M.M. Kelleher, *Hermeneutics in the study of liturgical performance*, in: *Worship* 67,4 (1993) 292-319 als ook het werk van Ronald L. Grimes.

⁴⁸ Zie ook zijn kort na de bundel verschenen werk *Nations and Nationalism* (1990).

⁴⁹ Vgl. samenvattend: Hobsbawm, *Mass-producing traditions*, p. 303.

(zie onder).⁵⁰

- Vervolgens blijkt er een zeer toegesneden en klassieke opvatting van traditie in het concept besloten te liggen. Het gaat vooral om *fixed traditions*, om het houvast via het onveranderlijke.

- Tot op zekere hoogte worstelt Hobsbawm zelf ook met het theoretisch raamwerk rond *invented traditions*. Dat blijkt niet alleen uit de ingevoerde onderscheiding tussen *tradition* en *custom*, maar ook uit tal van andere tegenstellingen die hij hanteert om de lezer duidelijk te maken wat hij nu precies op het oog heeft. Zo onderscheidt hij *real* en *invented past*, *old* en *new traditions*, *old* en *new types of invented traditions*, *genuine* en *invented traditions* etc. Deze worsteling met juxta- en contraposities betreft nu volgens mij vooral het profileren van 'zijn' *invented traditions* ten opzichte van twee parallelle culturele en rituele processen: namelijk de revitalisering van tradities en het taai voortbestaan van tradities. In beide gevallen is er sprake van aanpassingskrachten ('adaptability'). Voor Hobsbawm kenmerkt *invented tradition* zich nu vooral door een breuksituatie: er wordt iets nieuws gecreëerd, het is een ritualiseringsproces dat plaats vindt in een vacuüm. Daarom past zijn begrip wél bij het eerste genoemde geval van revitalisering of 'verdedigen' van tradities omdat er dan zo'n 'break' is, en niet bij het taai voor blijven bestaan van oude tradities.

Hier zijn tal van kritische kanttekeningen mogelijk. Allereerst is het de vraag of auteurs die het werk van Hobsbawm in dit opzicht presenteren (zoals bijvoorbeeld de genoemde Bell) of 'gebruiken' zich wel voldoende rekenschap geven van dit specifieke aspect van zijn werk. Voorts vraag ik me af of dit strikt gepresenteerde onderscheid tussen oude en nieuwe tradities vol te houden is: is er niet eerder steeds een proces van innovaties van rituele repertoires? Een citaat uit de inleiding van Hobsbawm moge dit punt enigszins verduidelijken en illustreren: "Indeed, the very appearance of movements for the defence or revival of traditions, 'traditionalist' or otherwise, indicates such a break. Such movements, common among intellectuals since the Romantics, can never develop or even preserve a living past (except conceivably by setting up human natural sanctuaries for isolated corners of archaic life), but must become 'invented tradition'. On the other hand the strength and adaptability of genuine traditions is not to be confused with the 'invention of tradition'. Where the

---

⁵⁰ Zie voor een studie waarin getracht wordt een instrumentarium op basis van continuïteit en discontinuïteit te ontwikkelen voor de mate van 'traditie-gehalte': H. Gerndt, *Vierbergelauf. Gegenwart und Geschichte eines Kärntner Brauches*, Klagenfurt 1973 (= Aus der Forschung und Kunst Bd. 20), m.n. pp. 198-202; samenvattend: Post, *Het verleden in het spel?*, pp. 111ss.

old ways are alive, traditions need be neither revived nor invented."⁵¹

Dit soort van kritische notities zijn mijns inziens ook van toepassing wanneer Hobsbawm niet alleen diachroon werkt maar ook comparatief. Zo maakt hij vergelijkingen vanuit 'zijn' *invented traditions* van de 19e en 20ste eeuw met 'traditionele culturen' en doet hij bovendien uitspraken over de mate waarin in bepaalde periodes dit soort van identiteitverlenende rituelen en tradities een plaats hadden in samenlevingen en zich verhouden tot wat hij 'old traditions' noemt: "In the private lives of most people, and in the self-contained lives of small sub-cultural groups, even the invented traditions of the nineteenth and twentieth centuries occupied or occupy a much smaller place than old traditions do in, say, old agrarian societies"⁵²

We laten dit punt hier evenwel verder rusten en merken nog slechts op dat behalve rituele veranderingsprocessen hier met name het delicate en sedert het folklorisme-debat inmiddels gerelativeerde onderscheid tussen 'echte en onechte tradities' een belangrijke en complicerende rol speelt.⁵³

- Het concept *invention of tradition* wordt voorts in niet onbelangrijke mate gedragen door de invalshoek van zowel continuïteit en verandering als het samenspel van ritueel, traditie en identiteit.

- Toepassing van het model vond bij Hobsbawm eigenlijk alleen plaats op het terrein van seculiere publieke rituelen, rituelen van de zogenoemde *civil religion* (Hobsbawm zelf spreekt overigens van *civic*⁵⁴) waarmee regio's en naties zich profileren.

4. Hobsbawm 1993

Eén notitie, die betrekking heeft op de ontwikkeling na 1983 bij Hobs-

---

⁵¹ Hobsbawm, Introduction, pp. 7s.

⁵² Hobsbawm, Introduction, p. 11.

⁵³ Zie voor dit folklorisme-debat onze noot 27.

⁵⁴ Vgl. o.a. Hobsbawm, Mass-producing traditions, p. 269.

bawm, dient in dit kader evenwel nog gemaakt te worden.⁵⁵ Ik verwijs daarvoor niet naar het onlangs uitgekomen (laatste?) *Age*-deel (*The age of extremes*, 1994), maar naar een lezing uit 1993. In 1993 opende Hobsbawm de nieuwe universiteit van Midden-Europa te Boedapest met een rede onder de titel 'Geschiedenis is wat priesters en onderwijzers ervan maken'. De toespraak werd op de FORUM-pagina van *De Volkskrant* in vertaling (en bewerking?) afgedrukt. De rede lijkt op het eerste gezicht enigszins op gespannen voet te staan met hetgeen ik in deze bijdrage aan kritische opmerkingen formuleer rond het gebruik van het concept *inventing traditions*.⁵⁶

Na een autobiografische inleiding en een presentatie en kenschets van de diverse ideologische en economische modellen die elkaar in Midden- en Oost-Europa hebben afgelost, schetst hij de in zijn ogen gevaarlijke situatie van Oost- en Midden-Europa. Onvrede en teleurstelling zijn altijd gevaarlijke voedingsbodems meent hij: "Op de keper beschouwd zullen de volkeren van Oost- en Midden-Europa dus in landen blijven leven die teleurgesteld zijn over hun verleden, die waarschijnlijk in hoge mate teleurgesteld zijn over hun heden en die onzeker zijn over hun toekomst." Vanuit die diagnose wijst hij vervolgens zijn gehoor van universitaire staf en studenten op de taak van de wetenschapper en met name die van de historicus, immers juist de geschiedenis is de grondstof voor etnische, nationalistische en fundamentalistische ideologieën. En dan introduceert hij wederom het 'uitvinden van geschiedenis', maar nu zeer expliciet in de betekenis van mythevorming en manipulatie, van kortom: misbruik. In deze context van de opkomst van onverdraagzame ideologieën en het misbruik daarbinnen van geschiedenis, roept Hobsbawm ondanks de mode van het antipositivistische postmodernisme op tot een scheiding tussen feit en fictie, houdt hij een hartstochtelijk pleidooi om zich als intellectuelen te verzetten tegen constructie van nationale, etnische en andere mythen. Drie dingen vallen mij hierbij, afgezien van de specifieke context van de rede en het feit dat we hier tien jaar verder zijn, juist in het licht van hetgeen we boven stelden vanuit de bundel van 1983 op. Allereerst de

---

⁵⁵ Voor een breder overzicht van de receptie van het werk van Hobsbawm verwijs ik naar: P. Post, Zeven notities over rituele verandering, traditie en (vergelijkende) liturgiewetenschap, in: *Jaarboek voor Liturgie-onderzoek* 11 (1995) sub 6; daar komen tevens een tweetal vragen aan de orde die Hobsbawm aan het slot van de bundel van 1983 stelt rond spontaniteit en manipulatie, en over aard en niveaus van cultuurwetenschappelijk onderzoek.

⁵⁶ *De Volkskrant* 4.12.93: FORUM-pagina. Of de rede ook in Boedapest onder die titel werd gehouden heb ik niet kunnen nagaan; het kan ook een 'kop' van de *Volkskrant*-redactie zijn, zoals er ook op andere punten sprake kan zijn van een bewerking.

wijze waarop hij in zijn rede het woord 'traditie', evenals trouwens ritueel, vermijdt (één maal spreekt hij als ik het goed zie over 'collectieve traditie') en nu spreekt over geschiedenis, verleden en herinnering. En voorts hoe nu wél in een zeer bepaalde context het element van misbruik op de voorgrond wordt geplaatst (overigens zonder te ontkennen dat een ondubbelzinnig gebruik van geschiedenis en verleden onmogelijk is), maar nu gebeurt dat niet zo zeer via de slechts één keer gebruikte term 'invention', maar vooral via termen als '(legitimatie-)mythe' en 'verzinsels'. De term 'identiteit' valt ook in dit verband, maar heeft dan vooral een politieke lading, in de zin van identiteitspolitiek. In een bewogen pleidooi voor minderheden werkt Hobsbawm als betrokken en bewogen (joods) historicus hier zeer normatief en criteriologisch één element van omgaan met geschiedenis uit en sluit zijn visie nauw aan bij het werk van Europees etnologen zoals Niedermüller.⁵⁷ Hoewel het nu in tegenstelling tot de bundel van 1983 niet of nauwelijks om meer om de rituelen gaat via welke identiteiten worden geconstrueerd, dit weer in navrante tegenstelling tot Niedermüller.

[afgesloten: Naarden/Tilburg, juni 1995]

---

⁵⁷ P. Niedermüller, Die Volkskultur und die Symbolisierung der Gesellschaft: Der Mythos der Nationalkultur in Mitteleuropa, in: *Tübinger Korrespondenzblatt* 40 (1991) 27-43.

BIJLAGE

Enige biografische en bibliografische gegevens met betrekking tot E.J. Hobsbawm

Enige biografische gegevens over Hobsbawm

Geboren 1917; studeerde te Cambridge, Fellow King's College 1949-1955. Specialiseerde zich in sociaal-economische geschiedenis. Was na Cambridge vanaf 1947 tot zijn emeritaat in 1982 werkzaam aan de University of London, Birkbeck College, steeds op het terrein van Economics and Social History. Lecturer: 1947-1959; Reader: 1959-1970; Professor: 1970-1982. Sedert 1982 met emeritaat. Eredocoraten o.a.: Stockholm, Chicago, East Anglia, Pisa; buitenlid van de Hongaarse Akademie van Wetenschappen. Nu vanuit Engeland reizend en docerend o.a. aan de New School of Social Research in New York. Onderhield en onderhoudt bijzondere betrekkingen met Midden-Europa en Italië.

NB: De mederedacteur van de bundel *The invention of tradition* prof. Terence Ranger (geb. 1929) was, komend van de University of Oxford, in de periode van 1974 tot 1987 hoogleraar Afrikaanse en moderne geschiedenis aan de University of Manchester, is een specialist in de zogenoemde *race relations* en een bekend Afrikaspecialist.

Bij wijze van overzicht van de belangrijkste werken van Hobsbawm bieden we hier een selectieve *bibliografie* aan. De selectie werd door een drietal factoren ingegeven. Allereerst willen we een ontwikkelingschets aanreiken van Hobsbawms interessegebieden, voorts willen we zijn hoofdwerken en de plaats ervan in zijn ontwikkeling aangeven, en ten slotte worden werken genoemd die direct of indirect aansluiten bij de hier centraal staande bundel. Bij mijn weten is tot op heden een volledige bibliografie niet voorhanden. Wel kan met vrucht worden gewerkt met een zeer complete bibliografie tot april 1982 die is opgenomen in een eerste van twee bundels die Hobsbawm kreeg aangeboden. Dit bibliografische overzicht werd samengesteld door Keith McClelland met medewerking van Hobsbawm en zijn vrouw Marlene en is opgenomen in: R. Samuel en G. Stedman Jones ed., *Culture, ideology and politics: essays for Eric Hobsbawm*. History workshop series (London 1982) 332-363. De bibliografie omvat naast boeken en artikelen ook journalistiek werk voor kranten en tijdschriften (uitgezonderd ingezonden brieven en discussiebijdragen), reviews, en onder pseudoniem uitgegeven werk. De bibliografie is thematisch geordend en geeft aldus goed inzicht in de krachtlijnen van zijn oeuvre (wel wordt een ontwikkeling in zijn werk op deze wijze enigermate verduisterd; ik koos hier voor een chronologisch overzicht). Ik geef hier

een verkort overzicht van deze indeling en vermeld steeds tussen haakjes het aantal titels (dat ook *reviews* en substantiële journalistieke bijdragen omvat; meer persoonsgebonden rubrieken laat ik hier buiten beschouwing). Er kan van worden uitgegaan dat het werk verschenen na april 1982, het jaar van zijn emeritaat, deze krachtlijnen niet fundamenteel heeft veranderd.

Overzicht rubrieken van McClelland

Omgang met het, kennis van het verleden: problemen van methode en historiografie (31) (hier zou, denk ik, de bundel *The invention of tradition* kunnen worden ondergebracht). 'Primitive rebels and agrarian societies' (49) (cf. hier o.a.: algemeen, 'peasant and peasant history', feodalisme, ontwikkeling van agrarisch kapitalisme, banditisme, misdaad, 'the outlawed', millenniarisme en godsdienst, 'urban riots'). 'Gangsters' (13). Modern kapitalisme (55). Imperialisme (11). Nationalisme (9). 'Labour-movements' (77). Pre-marxistisch socialisme (6). Marxisme (56). Communisme (11). Anarchisme (3). Revoluties (28). Guerrilla-bewegingen (4). Ideologieën en ideologen (12). Fabianisme (12). Macht, politiek en staat (27). 'Assessing Central Europe' (21). 'Assessing the present' (21). Perspectieven en strategieën voor links (27). Intellectuelen en links (4). 'Intervening in the present' (12). 'Jazz and popular culture' (38). Kunst en literatuur (19).

De tweede bundel essays die hij twee jaar later kreeg aangeboden is veel minder algemeen historisch en methodologisch van opzet, bovendien bevat P. Thane, G. Crossick, R. Floud (red.), *The power of the past: essays for Eric Hobsbawm*, Cambridge etc. 1984 geen bibliografie maar wel een waarderend essay van E.D. Genovese: *The politics of class struggle in the history of society: an appraisal of the work of Eric Hobsbawm*, pp. 13-36.

Selectieve bibliografie E. Hobsbawm

Ed., *Labour's turning point, 1880-1900: extracts from contemporary sources*, Brighton 1948, 1974 (2e ed.)

Fabianism and the Fabians (1884-1919). Thesis King's College, Cambridge, Cambridge 1950

Primitive rebels: studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries, Manchester 1959, 1971 (3e ed.)

'Francis Newton' (E.J. Hobsbawm), *The Jazz scene*, London 1989

(oorspr. 1959, 1961)

The age of revolution: Europe, 1789-1848. History of Civilization, London 1962

Labouring men: studies in the history of labour, New York 1964

Met R. Glass e.a. (ed. en bijdragen), *London: aspects of change*, ed. by the Centre for Urban Studies report no. 3, London 1964

(Ed. and introd.) Karl Marx. *Pre-capitalist economic formations*, transl. J. Cohen; introduction E. Hobsbawm, New York 1965

Industry and Empire: an economic history of Britain since 1750, London 1968, vgl.: *Industry and Empire: from 1750 to the present day*, (= M.M. Postan, Chr. Hill, E. Hobsbawm (red.), *The Pelican Economic History of Britain*, Harmondsworth 1969ss., d. 3)

Bandits, London 1969; 1981 (2e ed.); Penguin Books: Harmondsworth 1985 (gebaseerd op 2e ed.); rev.ed. New York 1981

(Met G. Rude) *Captain Swing: a social history of the Great English Uprising*, Harmondsworth 1985 (oorspr. London 1969)

From social history to the history of society, *Daedalus* 100 (1971) 20-45; ook samen met een reeks van andere theoretische artikelen in: P. Geurts en F. Messing (red.), *Theoretische en methodologische aspecten van de economische en sociale geschiedenis*, I. *Geschiedenis in veelvoud*, 7, Den Haag 1979, pp. 86-108

(Zie ook: F. Gilbert en S.R. Graubard ed., *Historical studies today: essays* [by E. Hobsbawm e.a.], New York 1972)

The social function of the past: some questions, *Past and Present* 55 (1972) 3-17

Revolutionaries: contemporary essays, London 1973

The age of capital, 1848-1875. History of Civilization, London 1975, 1977 (2e ed.)

Het Italiaanse communisme, Giorgio Napolitano: een vraaggesprek door

Eric J. Hobsbawm (vertaald uit het Italiaans door Yvonne Scholten). Kritiese Bibliotheek, Amsterdam 1976 (oorspr.: Intervista sul PCI)

Serie ('Progetto di E. Hobsbawm'): *Storia del marxismo*, Torino 1978ss.-1982 (Engelse edities: Brighton en Bloomington (Indiana UP) I-V

Sexe, symboles, vêtements et socialisme, Paris: Maison de sciences de l'homme 1978, (= overdruk uit *Actes de la recherche en sciences sociales*, 23)

= Man and woman in socialist iconography, in: *History workshop VI* (Autumn 1978) 121-138

Met T. Nairn e.a. (ed. en bijdragen), *Nationalismus und Marxismus: Anstoß zu einer notwendigen Debatte*, Berlin 1978

Met M. Jacques en Fr. Mulhern ed., *The forward march of labour halted?*, London 1981

Met T. Ranger ed., *The invention of tradition*, Cambridge 1983 (= Past and Present Publications); de bundel is vele malen herdrukt (het preciese aantal herdrukken is niet vast te stellen door de vele vormen van heruitgave vanuit de Cambridge University Press; nu (1995) is het boek nog verkrijgbaar als Canto Book; hierin door H.: Introduction: Inventing traditions, pp. 1-14 en Mass-producing traditions: Europe, 1870-1914, pp. 263-308

Workers: worlds of labor, New York 1984 (Eng. editie: *Worlds of labour: further studies in the history of labour*, London 1984)

The age of empire, 1875-1914. History of Civilization, London 1987/New York 1989

Met W. Kula e.a. (red.), *Peasants in history: essays in honour of Daniel Thomer*, Calcutta (Oxford UP) 1988

Politics for a rational left: political writing 1977-1988, London 1989

Echoes of the Marseillaise: two centuries look back on the French Revolution. Mason Welch Gross Lecture series, London/New Brunswick 1990

Nations and nationalism since 1780: programma, myth, reality. The Wiles Lectures given at the Queen's University of Belfast, Cambridge etc. 1990

(= lezing uit 1985)

The Jazz-scene, London 1993 (herdruk, nu onder eigen naam, niet meer onder Francis Newton)

Natie en nationalisme sedert 1780: streven, mythe en werkelijkheid, Amsterdam 1994

Age of extremes: the short twentieth century, 1914-1991, London 1994

The Age of extremes, 1914-1991, New York 1995

Een eeuw van uitersten. de twintigste eeuw, 1914-1991, Utrecht 1995.

Summary

The term "invention of tradition" is encountered with a certain regularity in international papers in the field of cultural studies. By now the concept has become a dominant presence in studies devoted to the development of theories concerning rituals, and studies which are concerned with the processes by which rituals change or involvement with tradition and the past, or which are directed toward research into rites and folklorism or folklorisation. From this broader context, "invention of tradition" has meanwhile also become common property in liturgical studies. In the terms "invention of tradition", "invented tradition" or "invented traditions", implicit or explicit reference is made to the collection *The Invention of Tradition*, edited by Hobsbawm and Ranger, which appeared in 1983. In this contribution, we pause to examine the use of the concept of "invented traditions".

The point of departure for this is the insight, gained through a rereading of Hobsbawm, that the concept of "invention of tradition" or "invented tradition" seems to have become rather far removed from its original setting and significance. Rather than placing the emphasis on the aspect of unmasking or demythologizing on the one side, and on the other side on that of manipulation from above, to follow in Hobsbawm's footsteps attention must be directed to tradition, ritual, identity and the functions and meaning of "inventions" of this sort. In place of the rather pejorative context surrounding "invention of tradition" as manipulation and the falsification of history, it would appear that, based on the formulation of Hobsbawm's theory, particularly when considered in the context of his whole oeuvre, it should be understood in the neutral sense of the creation or construction of traditions, or making innovations in them, and specifically as being a creative way of handling our interplay with the past.

Personalia

P.G.J. Post (1953) is sedert 1994 hoogleraar liturgie en sacramententheologie aan de Theologische Faculteit Tilburg en tevens (wetenschappelijk) directeur van het te Tilburg gevestigde interuniversitaire Liturgisch Instituut.

